

MİLLÎ MÜCADELE VE SONRASINDA TÜRK LÜK ŞUURU*

Prof. Dr. ZEYNEP KORKMAZ

1919-1922 yılları arasını kaplayan mücadelelerle İstiklâl Savaşı'nın kazanılması ve 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilânı ile, Türk toplumu, tarihin akışını değiştirme gücüne sahip bir komutanın, kendini milletine adanmış bir devlet adamının önderliğinde, siyasî ve sosyal yapısı bakımından bir çağ değiştirme sürecine girmiş bulunuyordu. Cumhuriyet rejiminin kabulü ve yapılan köklü inkılaplar ile ulaşılmak istenen ana hedef, yepyeni esaslara bağlı çağdaş bir devlet kurmak ve Türk milletini her yönü ile çağdaş medeniyet seviyesinin ön safında yer alabilecek bir düzeye çıkarmaktı. Bu bakımdan İstiklâl Savaşı, Türk siyasî tarihinde bir dönüm noktası oluşturur.

Topyekûn Millî Mücadele diye adlandırdığımız bu savaşın kazanılmasında askerî, siyasî, diplomatik v.b. çeşitli etkenler yanında Türklük Şuru dediğimiz millî Őurun da önemli bir yeri vardır. Çünkü bu mücadele, aslında, Türk milletinin kendi benliğini bulma, kendi varlığına sahip çıkma mücadelesidir.

Millî Mücadele Öncesinde Ülkenin Genel Durumu

Millî Mücadele öncesinde ülkenin maddî ve manevî bakımdan içinde bulunduğu ağır Őartlar ile, çöküntü halindeki Osmanlı İmparatorluğu'nda toplum yapısını Őekillendiren siyasî ve sosyal değer ölçüleri, devlet ve hükümetin olaylar karşısındaki tutumu ve halkın genel durumu gözönünde bulundurulunca, o dönem için millî bir Őahlanmanın ifadesi olan bu faktörün önemi daha iyi anlaşılır.

Bilindiği gibi, Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Millî Mücadele'yi başlatmak üzere Samsun'a çıktığında ülkenin genel görünümü yürekler acısıdır: Trablusgarp ve Balkan Savaşı'ndan beri bir felâket kasırgası halinde birbiri ardınca gelen yenilgilerle imparatorluk çöküntünün

* 21-23 Eylül 1987 tarihleri arasında Ankara'da yapılan Uluslararası Atatürk Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

eşiğine gelmiş, ülke derin bir karamsarlığa gömülmüştür. İtilâf Devletleri, Osmanlı devlet ve memleketine karşı maddî ve manevî saldırıya geçmişler, onu yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişlerdir. Ordunun silâhları ve cephanesi elinden alınmış, memleket fiilen düşman işgali altına girmiştir. Öte yandan İstanbul'da ve memleketin her yanında yerli Hristiyan azınlıklar veya Müslüman unsurlar tarafından çeşitli maksatlarla kurulmuş bulunan **Mavri Mira Heyeti, Pontus Cemiyeti, Kürt Tealî Cemiyeti, Teali-i İslâm, İtilâf ve Hürriyet, Sulh ve Selâmet, İngiliz Muhipleri Cemiyeti** gibi millî varlığa düşman dernekler, gizli veya açıktan açığa kendi özel emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti bir an önce çökertmeğe çalışmaktadırlar. ¹ İmparatorlukta, devlet gücünü temsil eden padişah ve halife olan zat ise, kendi başının derdine düşmüş hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükûmeti de aynı durumda. Farkında olmadığı halde, başsız kalmış olan millet, karanlıklar ve belirsizlikler içinde olup bitecekleri beklemektedir. ²

Konuya, Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısını oluşturan değer ölçüleri ve imparatorlukta çözülmeye çare arayan fikir akımları açısından bakınca da durum iç açıcı değildir:

1789 Fransız İhtilâli'nden sonra Avrupa'da meyvelerini vermeye başlayan "milliyetçilik" akımı, yabancı devletlerin baskı, entrika ve tahrikleri ile Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı çeşitli ırk ve dinden milletler arasında da hızla yayılmaya başlamıştır. Bilindiği gibi, 1908'de ilân edilen 2. Meşrutîyet'in getirdiği hürriyet ve serbestlik havası, önce Türk olmayan Hristiyan Balkan milletlerini, daha sonra da imparatorluk içindeki diğer müslüman unsurları teker teker birer oldu bitti ile Osmanlı Devleti'nden koparmıştı. Ne var ki, imparatorluğa bağlı gayri müslim milletler ile içerdeki Ermeni ve Rum azınlıklar, devleti parçalamak için 19. yüzyıldan beri her yola başvurdukları halde, bu uyanış, imparatorluğun hâkim ve aslî unsuru olan Türkler'de sosyal düzeni sarsmama pahasına hayli gecikmiş bulunuyordu. Çünkü, din ve ırk bakımından birbirinden farklı milletleri bağrına basmış olan Osmanlı Devleti, çeşitli unsurlar arasındaki çözülmeyi önlemek üzere, dünya görüşü olarak "milliyetçilik" ideali yerine "din" ve "ümme" idealini benimsemişti. Etnik yapı karışıklığı dolayısıyla da karma bir imparatorluk topluluğunun ifadesi olan ve "Devlet-i Osmaniye" veya

¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk** (Bugünkü dille Zeynep Korkmaz yayını), Ankara 1984, C. I, s. 1, 2, 5. (Kısaltması: **Nutuk**)

² **Nutuk**, S. 7.

“Millet-i Osmaniye” terimleri ile karşılanan, “Osmanlılık” ilkesine bağlanmıştı. Bu ilkeye göre Osmanlı yönetiminin geçerli olduğu her yer bir “vatan” sayılıyor; “bir Müslüman için şeriatın hâkim olduğu her yer” bir vatan gibi görülüyordu. ³ Bir “anavatan” veya “millî vatan” ve bir “millet” kavramı yoktu. Bu yüzdendir ki, koskoca imparatorlukta, devletin ana yapısını oluşturan Türk unsuru, kendi Türklüğünün bilincine varamıyor, devletin birlik ve bütünlüğü uğruna bir azınlık derecesine düşürülmüş bulunuyordu. Fakat, Balkan Savaşı’ndan Millî Mücadele’ye kadar uzanan ıstıraplı ve felâketli yıllar, Osmanlı Devleti’nin aydınlarının birer kurtuluş çaresi ve siyasî bir ilke olarak benimsedikleri “Osmanlılık” ve “İslâm Birliği” akımlarının o günün şartları içinde iflâs etmiş olduğunu, artık acı gerçeklerle gözler önüne sermiş bulunuyordu.

Türk toplumunda şuurlu ve etkili bir milliyetçilik hareketinin başlaması yine **Balkan Savaşı**’ndan sonradır. Bu savaşın getirdiği yenilgi ve yalnızlığa terk edilmişliğin ıstırapı, ruhlarda kendi benliğine dönüş ve varlığının bilincini duyma ihtiyacını doğurmuştur. Osmanlı aydınlarının bir kısmı, Türklük bilincindeki bu gecikmeye rağmen, artık kurtuluşun bir “Türk vatanı” kavramına ve “milliyetçilik” ilkesine bağlanmakta olduğu gerçeğini kavramışlardı. Gerçi, “vatan”, “millet”, “hürriyet” gibi kavramlar Ziya Paşa ve Namık Kemal’den başlayarak daha Tanzimat döneminden beri ele alınan ve üzerinde durulan kavramlardı. Fakat bunlar, 2’nci Meşrutiyet dönemine gelinceye kadar, tarihî gerçeklerden uzak, içleri boş, romantik ve soyut birer kavram olmaktan ileriye geçememişti. ⁴ 1908 inkılabının getirdiği serbestlik ortamı ve bunu takip eden yılların indirdiği acı darbeler, süratle milliyetçilik temelindeki yeni gelişmelere zemin hazırlıyordu. Bu nedenle Tanzimat devrinde Şinasi, Ziya Paşa, Ahmet Vefik ve Süleyman Paşalar, Şemsettin Sami, Necip Asım gibi edebiyatçılar aracılığı ile başlatılmış olan Türkçülük hareketi ⁵, bu devir Osmanlı aydın ve ya-

³ Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford 1962, s. 317, Remzi Oğuz Arık, *Coğrafyadan Vatana*, 2. baskı, İstanbul 1967, s. 15-16; Turhan Feyzioğlu, *Atatürk ve Milliyetçilik*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara 1986, s. 7.

⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Hilmi Ziya Ülken, *Millet ve Tarih Şuuru*, İstanbul 1948, s. 145 ve ö. t.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (Mehmet Kaplan yay), Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür yay. İstanbul 1972, s. 1-23; Hilmi Ziya Ülken, a.g.e. s. 149 ve ö. t. Turhan Feyzioğlu, a.g.e. s. 12-21; dilde Türkçülük için bkz. Zeynep Korkmaz, *Cumhuriyet Döneminde Türk Dili*, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. yay. Ankara 1973, s. 29 ve ö. t.

zarlarının elinde daha şuurlu bir akım haline girmiş bulunuyordu. Artık Mehmet Emin **Türkçe Şiirler**'inde, Ahmet Hikmet Müftüoğlu nesirlerinde açıktan açığa Türklüğün ve Türkçülüğün savunmasını yapabiliyorlardı. Ziya Gökalp gibi bir düşünür, **Türkleşmek-İslâmlaşmak ve Muasırlaşmak; Türkçülüğün Esasları** adlı eserlerinde ele aldığı milliyetçiliği sosyal temellerine yerleştirecek bir fikir sistemi haline getirmek istiyordu. Millî edebiyat akımının öncüleri olan Ali Canip, Aka Gündüz ve özellikle Ömer Seyfettin gibi yazarlar, hikâye ve romanlarında Türklük ve milliyetçilik konusunu sosyal ve siyasî gerçeklere dayanarak çeşitli yönleri ile işliyorlar, bu konuda şimdiye kadar yerli ve yabancı kesimde yer alan kasıtlı veya yanlış kanaatleri silmeye, milliyetçilik doğrultusundaki bilinçlenmeyi bir ideal halinde güçlendirmeye çalışıyorlardı. Ömer Seyfettin'in **Tuhaf Bir Zulüm, Pamuk İpliği, Prima Türk Çocuğu, Hürriyet Bayrakları** gibi hikâyeleri "Osmanlılık" çerçevesindeki "milliyetçilik" anlayışının geçersizliğini, kurtuluşun ve yıkılışı durdurmanın ancak millet olma aşamasına ulaşarak sağlanabileceğini, uğranılan millî felâketlerin ve çöküş sebebinin de Türklüğe ait millî değerlerin idrakine varılamamış olduğu görüşlerini işleyen eserlerdir. ⁶ Ancak, burada işaret edilmesi gereken diğer bir husus da, milliyetçilik hareketinin kendi içinde de bir bocalama devresinden geçmiş olmasıdır. Önce "Türkçülük" akımı şeklinde başlayan "milliyetçilik" hareketi, başlangıçta zaman ve mekân sınırlarının çizilemediği bir belirsizlik içindeydi. Bu bakımdan milliyet anlayışında tarih şuuruna ve belirli bir vatan kavramına dayanan aydın ve düşünürler ile, bütün Türklük âlemini kucaklamak isteyen ve idealin odak noktasını anavatan dışındaki hayalî bir vatan anlayışında arayan milliyetçilik arasındaki görüş ayrılıklarını da gidermek ve dengelemek gerekiyordu. Nitekim programlı ve sistemli düşünceleri ile Türkiye'nin fikir politikasında söz sahibi Türk aydınlarından birçoğunun düşüncelerine yön vermiş olan Ziya Gökalp, başlangıçta Türkçülüğü, bütün Türklüğü içine alan bir "Turancılık" anlayışı içinde ele almıştı. Fakat zamanla düşüncelerini tarihî olayların akışına ve siyasî gelişmelere paralel bir ayıklamadan geçirerek, Türkiye'nin varlığını ve geleceğini ön plânda tutan bir milliyetçilik anlayışında karar kılmıştır. Bununla beraber, Türk toplumu, 1908'den 1919'a kadar uzanan devrede, birbirine zıt çeşitli fikir akımlarının çatıştığı bir ortam içinde, yine de kendisini yıkılışa doğru yuvarlanmaktan kurtaramamıştır. İşte ülkenin Millî

⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Olcay Öneroy, "Ömer Seyfettin'in Milliyetçilik Düşüncesi", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yay, Ankara 1985, s. 77-85.

Mücadele öncesindeki genel durumu budur. Sonuç olarak, uğruna bütün Türk varlığının ve millî şahsiyetinin feda edildiği imparatorluk çökmüş, ortada paramparça edilmiş bir vatanla, bütün dünyanın kendisine düşman kesildiği, çaresizliğe itilmiş bir Türk milleti başbaşa bırakılmıştır. ⁷ İşte Millî Mücadele'yi doğuran ana sebep budur.

Millî Mücadele Öncesindeki Gelişmeler

Bir toplumun fertlerini, bilinçlenerek birbirleri ile kenetlenmeye götüren önemli etkenlerden biri hiç şüphe yok ki, milletçe uğranılan felâketler ve bu felâketlerin insan ruhunda yarattığı derin acılardır. Görüldüğü gibi Millî Mücadele öncesinde de böyle olmuştur. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız işgalin acı gerçekleri ile **Osmanlılık** ve **İslâmcılık** akımlarına bir tepki olarak doğmuş bulunan **Türkçülük** akımının, Türklük şuurunu daha hızlı bir tempo ile bileyen etkileri, sosyal yapıda yeni gelişmelere elverişli bir ortam hazırlamaya başlamıştır. Bu ortamı hazırlayan etkenlere:

a. Asırlarca yabancılara hükmederek yaşamış itibarlı bir devletin fertleri olarak, Batı devletlerinin baskısı karşısında beliren isyan duyguları,

b. İmparatorluktaki azınlıklar birinci sınıf vatandaş muamelesi görürken, Türkün kendi vatanında hakir görülmesi ve ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürülmesi,

c. Rum ve Ermeni azınlıkların düşmanla yaptığı işbirliği,

d. Vatan topraklarında geçen yürekler acısı olaylar karşısında İstanbul Hükûmeti'nin gösterdiği kayıtsızlık gibi daha başka yan etkenleri de ekleyebiliriz.

Millî Mücadele devri yazarlarının "Sevgili İzmir", "İstanbul Felâketi", "İstanbul'un İşgali", "Köşe Minderi", gibi sayısız yazılarla ⁸ dile getirdikleri gerçekler de uyanışı yaygınlaştıran ve kamçılaman etkenlerdir. Bu uyanış, "kendi devletlerinin hükûmet merkezinde, haydutlar, hırsızlar gibi, bir yerden bir yere gitmek için gece saatlerini ve karanlıkları bekleyen", "vatan toprakları üzerinde vatan hasreti çeken ⁹ ve düşman işgali altında ya-

⁷ Bkz. Remzi Oğuz Arık, **Türk İnkılâbı ve Milliyetçiliğimiz**, Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1981, s. 20 ve ö: Türk Milliyetçiliğinin Üçüncü Merhalesi.

⁸ Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil-Necat Birinci, Abdullah Uçman, **Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal**, Kültür Bakanlığı yay. İstanbul 1981, s. 110-112; 139-144; 148-151; 164-169 v.b.

⁹ Hamdullah Suphi (Tanrıöver): "Köşe Minderi, Dağ Yolu", Ankara 1928, s. 166.

şamaktansa Türk bayrağına sarılarak gömülmeyi tercih eden insanların” uyanışı idi. İşte bu duygular ile, büyük Nutuk’ta Atatürk’ün de belirttiği üzere “felâketin dehşet ve ağırlığını kavramaya başlayanlar, buldukları çevreye ve alabildikleri etkilere göre kendilerince kurtuluş çaresi saydıkları tedbirlere başvuruyorlardı. ¹⁰ **Trakya-Paşaeli, Vilâyât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye** ¹¹, **Trabzon ve Havalisi Âdem-i Merkeziyet** ¹², **Redd-i İlhak Cemiyeti** ¹³ gibi dernekler, bu isyan duygularının oluşturduğu ilk direnme çekirdekleridir. Bu bakımdan Millî Mücadele’nin bilinçlenme yolundaki en önemli temellerinden biri halkın dernekler halinde teşkilâtlanarak kendi haklarını savunmaya başlamasıdır. ¹⁴ Kısa bir süre sonra bu şekildeki direniş hareketlerinin aynı zamanda silâhlı bir direnişe dönüşerek **Kuva-yı Milliye, Kuva-yı Seyyare** gibi millî güçleri oluşturduğunu ve «kuva-yı milliye» ruhunu yarattığını görüyoruz.

Kurtuluşa bu türlü direnmeler ile çare arayanlar dışında, mütareke yıllarının getirdiği bezginlik ve yılgınlıkla, **İngiliz himayesini** ve **Amerikan mandasını** istemek gibi yollara başvuranlar da vardı. ¹⁵

Görülüyor ki, aydınlar ve halk bir kurtuluşun arayışı içindeydi. Kendisini dağınıklıktan kurtararak tek vücut halinde yönlendirecek bir öndere ihtiyaç vardı. Bu önder 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkan ve daha sonra milletin bir ferdi olarak mücadeleye atılan Mustafa Kemal’dir.

Millî Mücadele ve Mustafa Kemal

Gençlik yıllarına Selânik ve İstanbul gibi imparatorluğun en önemli kültür merkezlerinde girmiş olan Mustafa Kemal, daha o yıllardan başlayarak memleket sorunlarına gittikçe artan bir ilgi duymağa başlamıştı. Meslek hayatına atıldıktan sonra da imparatorluk içinde gelişen siyasî ve sosyal olayları yakından izlemiş; İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne üye olmuş; İmparatorluğu maddî ve manevî ateş çemberi içine alan felâketler dizisini, halkın ve aydınların nasıl bir ümitsizlik ile çırpındıklarını olayların içinde

¹⁰ Nutuk, s. 10.

¹¹ Doğu İllerinin Millî Haklarını Savunma Derneği,

¹² Trabzon ve Çevresini Merkezden Ayırma Derneği,

¹³ İlhakı red. Yunan hâkimiyetini red.

¹⁴ Nutuk, s. 2, 3; Millî kuruluşlar siyasî amacı ve hedefleri; Tuncer Baykara, **Millî Mücadele**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay. Ankara 1985, s. 39 ve ö: Cemiyetler ve kongreler.

¹⁵ Nutuk, s. 8, 62-71, 72-79.

yaşayarak görmüştü. Ziya Gökalp'in düşüncelerinden de büyük ölçüde etkilenmişti. Osmanlı Devleti'nin yıkılışının askerî ve siyasî sarsıntılardan çok, kökleri sosyal temellere dayanan çöküntüden ve Türkün asırlarca kendi varlığının bilincine varamamış olmasından ileri geldiğini biliyordu. Mustafa Kemal, zekâsının, yeteneklerinin, yetiştirme tarzının, askerlik dehasının, geniş kültürünün, memleket sorunlarına olan derin ilgi ve vukufunun oluşturduğu üstün şahsiyeti ile ¹⁶ hem Türk halkının iradesini temsil edebilecek güçte bir komutandı, hem de toplumdaki birikim ve bilinçlenmeyi yönlendirebilecek bir önderdi. Nitekim, Millî Mücadele'ye atıldığı zaman, yukarıda belirttiğimiz kurtuluş çarelerinin hiçbirini isabetli bulmamıştır. Bu kararların dayandığı delillerin ve mantık temellerinin çürüklüğünü görebilmiştir. ¹⁷ Ona göre, **“yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir.”** ¹⁸ Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli bir millet olarak yaşaması olduğuna göre, yapılacak şey, tarihî realiteleri dikkate alarak **“kayıtsız şartsız millî hâkimiyete dayanan, bağımsız yeni bir Türk devleti kurma”** ¹⁹ fikrinde karar kılmaktır. Böylece, Millî Mücadele, sağlam bir fikir temeline oturtulmuş, teşkilatlanma ve yönlendirmeler de bu doğrultuda yol almış olacaktır. M. Kemal'in, Anadolu topraklarına ayak basar basmaz **“ya istiklâl ya ölüm”** ²⁰ parolası ile uygulamaya geçtiği karar bu karardır. Ancak, bu kararın gerçekleştirilebilmesi, önce toplum ruhunda buna elverişli manevî bir gücün varlığına, sonra da halktaki uyanış ve direnişin yeni bir ideal etrafında yoğunlaştırılarak meşru bir zemine oturtulabilmesine bağlıydı. Atatürk, Türk halkında böyle manevî bir gücün varlığına inanıyordu. Bu inancını büyük Nutuk'ta, Millî Mücadele'ye başlamak üzere, en büyük gayretlerle elde ettiği rütbe ve nişanları söküp atarak resmî sıfat ve yetkilerinden sıyrılırken, **“yalnız milletin sevgi ve fedakârlığına güvenerek, onun tükenmez feyiz ve kudret kaynağından ilham ve güç alarak vicdanî görevine devam”** ²¹ ettiğini bildirmektedir. Türk milleti ile diğer milletler arasında manevî güç yönünden bir karşılaştırma yaparken, batı milletlerini ve dünya milletlerini tanıdığını ve bu tanışmanın harp alanlarında, ateş altında, ölüm karşısında olduğunu belirterek **“bizim milletimi-**

¹⁶ Zeynep Korkmaz, a.g.e. s. 33 ve öf.

¹⁷ Nutuk, s. 9, 10.

¹⁸ Nutuk, s. 9.

¹⁹ Nutuk, S. 9: Benim kararım.

²⁰ Nutuk, S. 10.

²¹ Nutuk, s. 33.

zin manevî gücünün bütün milletlerin manevî gücünün üstünde olduğunu”²² söylemiştir. Daha sonraki yıllarda da: “Ben 1919 senesi Mayısı içinde Samsun’a çıktığım gün elimde hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevî bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım”²³ sözleri ile dile getirmiştir. M. Kemal, milletten aldığı bu güçle, dağınık sürüye yol gösteren bir çoban yıldızı²⁴ veya etrafına ışık saldığı zaman göz kamaştıran deniz fenerleri²⁵ gibi, gidilecek yolu aydınlatmaya, milleti, yeni bir devlet kurma ideali etrafında bütünleştirmeye çalışmıştır. Kendisi bu ideali: “Türkiye’nin düşünen kafalarını büsbütün yeni bir imanla donatmak... Bütün bir millete taze bir maneviyat vermek”²⁶ şeklinde ifade etmiştir. Bu itibarla Millî Mücadele, toplumdaki bilinçlenmeyi “vatan” ve “millet” sevgisine ve “millî irade” kavramına dönüştürerek, Türk toplumuna millet olma şuurunu kazandıran bir mücadeledir. Dayandığı temel, milliyetçiliktir. “Millî Mücadele” diye adlandırılmasının sebebi de budur. Mücadelenin bir şahlanışla yol alışı da böyle yeni bir imanla donatılmış ve beslenmiş olmasındandır. Ne var ki, bu idealin gerçekleştirilmesi ve çizilen ana hedefe ulaşılabilmesi için, öncelikle, uygulamanın birtakım safhalara ayrılması, olaylardan ve olayların akışından yararlanılarak, milletin duygu ve düşüncelerinin bu yönde de geliştirilmesi gerekiyordu.²⁷ Atatürk’ün, “Ben milletin vicdanında ve geleceğinde hissettiğim büyük gelişme kabiliyetini, bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak yavaş yavaş bütün bir topluma uygulatmak mecburiyetinde idim”²⁸ sözleri, bu tarihten akışın basamak basamak yol alışının ifadesidir. Nitekim de öyle olmuştur. Millî Mücadele’nin bundan sonraki safhalarında, millî şuurun önce “millî irade”ye, daha sonra da “millî egemenliğe” dönüştürüldüğünü ve yalnızca bir cephe savaşı olmaktan çıkarılarak bütün milletçe yapılan bir ideal savaşı halinde yürütüldüğünü görüyoruz. Zama-

²² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2. baskı, Ankara 1961, C. I, s. 83-84. Buradan naklen Turhan Feyzioğlu a.g.e. s. 23.

²³ Cumhuriyet gazetesi 1.4.1937, Buradan naklen Utkan Kocatürk, Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, 3. basım, Ankara 1984, s. 1; Atatürkçülük, I. kitap, Ankara 1983, s. 49.

²⁴ Hamdullah Suphi, Dağ Yolu, 2. kitap, Ankara 1931, s. 39.

²⁵ Halide Edip Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1962, s. 121. Buradan naklen İnci Engin’in “Millî Mücadele Devrinin Edebiyata Aksı”, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh yay, İstanbul 1983, s. 146.

²⁶ Nutuk, C. 2, s. 432.

²⁷ Nutuk, C. 1, s. 10.

²⁸ Nutuk, C. 1, s. 11.

nımız bu gelişmeleri teker teker ele alacak ve ayrıntılarına inemeyecek kadar sınırlıdır. Bu bakımdan, bazı önemli safhaların ana özelliklerini ve konumuzla olan bağlantılarını birkaç örnek göstererek belirtmekle yetineceğiz. Şöyle ki:

1. Mustafa Kemal Atatürk'ün, bütün resmî görev ve sıfatlarından sıyrılarak Millî Mücadele'nin başına geçmesi, onu Türklük şuurunun sembolü ve millî benliğin temsilcisi haline getirmiştir.

2. Atatürk'ün, resmî görevi dışında Anadolu ve Rumeli'nin dört bir köşesi ile haberleşmesi ve millete kan ağlatan işgal-ilhak olaylarını protesto etmek üzere, kasaba ve köylere kadar yaygınlaştırılan heyecanlı mitinglerle millî gösterilerde bulunması yolunda, 28 Mayıs 1919 tarihinde bağımsız mutasarrıflara, kolordu komutanlıklarına ve ordu müfettişliğine gönderdiği genelge²⁹ Türklük şuurunu ülke çapında uyarma ve harekete geçirme atılımıdır. Nitekim İstanbul'daki Sultan Ahmed Mitingi'nden başlayarak, kendisinin Havza'daki gözleri yaşartan veciz konuşması da dahil olmak üzere, memleketin birçok köşesinde düzenlenmiş olan mitingler, Türklük bilincini coşma noktasına getirmiş ve beklenen yankıları uyandırmıştır. Böylece, çürüyen ve çöken bir imparatorluğun arkasında, Türklüğün dipdiri varlığı ortaya çıkmıştır.

3. 22 Haziran 1919 tarihinde yine Anadolu'nun bütün askerî ve mülkî erkânına gönderilen ve "Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"³⁰ ibaresini taşıyan Amasya Tamimi, millî şurardan millî iradeye doğru uzanan ilk teşebbüstür.

4. 23 Temmuz - 7 Ağustos tarihleri arasında yapılan Erzurum Kongresi niteliği ve elde ettiği sonuçlar bakımından³¹, halkın kendi kaderine sahip çıkma, millet bütünlüğünü koruma ve millî sınırlar içinde kalan toprakların bölünmezliğini kabul etme kararının ifadesidir. Bu özelliği ile daha sonraki Misak-ı Millî'nin de esaslarını belirlemiştir.

5. Yurdun her bir köşesinden gelen delegelerle millî bir meclis niteliğine bürünen Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) ve bu kongrede alınan kararlar³², bölgesel direnme hareketlerinin meşru bir temele yerleştirilerek bütünlleştirilmesi, İstanbul Hükümeti ile ilişkinin kesilmesi ve Türklük şu-

²⁹ Nutuk, C. 1, s. 19.

³⁰ Nutuk, C. 1, s. 21.

³¹ Nutuk, C. 1, s. 45.

³² Nutuk, C. 1, s. 59-60, 61 ve öf.

urunun millî iradeye dönüşünün daha doğrusu şahıs iradesinin millete geçişinin tescilidir. Sivas'ta çıkarılmaya başlanan gazeteye İrade-i Milliye³³ adının verilmesi de anlamlıdır.

6. Yine yurdun her bir köşesinden gelen temsilcilerle toplanan İstanbul'daki Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda, 28 Ocak 1920'de oy birliği ile kabul edilen ve metni M. Kemal tarafından hazırlanan **Misak-ı Millî** (millî and)³⁴, millet kavramını tarih şuuru ve sınırları belirlenmiş somut bir vatan kavramı ile birleştirerek milliyetçilik anlayışına açıklık getiren ve daha sonraki Türkiye Cumhuriyeti'nin millî sınırlarını çizen bir belgedir.

7. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılışı, Türk millî mücadelesinin hedefinin açıklanması, "millî hâkimiyet" kavramındaki üstünlüğün ilânıdır.³⁵

8. Yapılan askerî savaşlar, siyasî girişimlerde başarı sağlamak ve kesin sonuç alabilmek için, milletin silâhlı mücadeleyi göze alma bilincinin ve azminin ifadesidir. Sakarya Meydan Muharebesi ve kesin zaferi hazırlayan Büyük Taarruz (30 Ağustos 1922) ise, asker, Başkomutan ve millet olarak millî gücün dorukta birleştiği noktadır.

9. Millî Mücadele, bütün safhaları ile, Türk milletinde, inandığı dava uğrunda her türlü fedakârlığı göze alacak, "kuva-yı milliye ruhu" dediğimiz bir millî ruh varlığının ifadesidir. Mücadelenin bir millî şahlanış halinde yol alışının sırrı da buradadır.³⁶

³³ İlk sayısı: 14 Eylül 1919'dur. Bkz. Ömer Sami Çoşar, **Millî Mücadele Basını**, İstanbul (tarihsiz), s. 114, 123.

³⁴ **Nutuk**, C. 1, s. 247; C. 2, s. 298-299, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, 2. Baskı, Ankara 1959, C. 2, s. 180; Remzi Oğuz Arık, a.g.e. s. 63-64: "**Milliyetçiliğimizin Merhaleleri**" **Atatürkçülük**, 3 cilt **Atatürkçü Düşünce Sistemi**, Ankara 1981, s. 28, 29; Hamza Eroğlu, **Atatürkçülük**, Ankara 1921, s. 84; Turhan Feyzioğlu, a.g.e. s. 65 ve ö.

³⁵ Geniş bilgi için bkz. Hamza Eroğlu, **Atatürk ve Millî Egemenlik**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1987, s. 6 ve ö., s. 23 ve ö.

³⁶ Kuva-yı milliye ruhu hakkında geniş bilgi için bkz. Samet Ağaoğlu, **Kuva-yı Milliye Ruhu** 3. baskı, İstanbul 1964, s. 37 ve ö. Millî Mücadele'nin yüksek bir ruhun ve imanın ifadesi olduğu birçok yabancı yazar ve araştırmacı tarafından da ortaya konmuştur. Korkunç savaşların yapıldığı ve kimsenin giremediği atış çemberi altındaki Anadolu'ya, Millî Mücadele yıllarında bizzat giderek incelemeler yapan Fransız Gazetecisi, Madame Berthe Gealis'in bu konuda yazdıkları ilgi çekicidir. "Yeryüzünde yapayalnız kalmış olan bu milletin, millet olarak ayakta kalabilmek için birbirine sanılarak son ferdine kadar ölmeyi kabul etmiş görünmeleri" Berthe Gealis'i fazlasıyla heyecanlandırmış ve bunun sebebini bulmaya

10. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilânı, bağımsız bir Türk devleti kurma yolundaki Millî Mücadele safhalarının, millî hâkimiyet ilkesine ulaşan kesin zaferidir. Türklüğün, modern bir devlet yapısı, çağdaş bir millet ve milliyetçilik anlayışı içinde, kendi tarihî ve sosyal gelişme şartlarına uygun ölçülerle yeniden doğuşudur. Yalnız Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan ve "Atatürk milliyetçiliği" diye adlandırdığımız milliyetçilik anlayışı, Türk toplumunun kendi tarihî ve sosyal realitelerinden kaynaklanan, bilim anlayışına uygun bir milliyetçilik anlayışdır. Bu nedenle bunun, akılcı, çağdaş, ileriye dönük, ırkçılıktan uzak, kültür ve gaye birliğini temel alan, insancıl, toplayıcı, birleştirici, barışçı ve yüceltici bir milliyetçilik ³⁷ anlayışı olduğunu da hemen belirtmeliyiz.

11. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Millî Mücadele, taşıdığı çok yönlü, derin kapsamlı bütün özellikleri ile birlikte, bir bütün olarak Türk Rönesansı diyebileceğimiz bir yeniden doğuşun ifadesidir. Türkiye sınırlarını aşan dünya çapındaki etkileri bakımından, Doğunun mazlum milletlerini de uyandırmış, onlarda kendi millî benliklerinin bilincini yaratmıştır.

Millî Mücadele Sonrasında Türklük Şuuru

Bilindiği gibi Atatürk, yalnız bir devlet kurucusu değil, aynı zamanda kurmuş olduğu devleti Türk milletinin sosyal ve tarihî şartlarının gerekli kıldığı sağlam temellere oturmuş olan bir fikir adamı, bir inkılâpçdır. Bu nedenle Cumhuriyetin ilânından sonra gerçekleştirilen inkılâplar, Türk milletini çizilen ileri hedefe ulaştıracak olan köklü sosyal tedbirlerdir; gücünü tarih Őuurundan alan yenileşme hareketleridir. Atatürk'ün inkılâpları gerçekleştirirken üzerinde hassasiyetle durduğu bir husus da bir milletin yaşama azmi ve iradesinin göstergesi olan "millî Őuur"dur. Bir toplumu oluşturan fertlerin millet ve devlete olan bağlılığı bir maddî bağlılıktan ibaret değildir. Millet halindeki toplumların geleceğe doğru yol alan ilerle-

çalışmıştır. "O zamana kadar Türklere pek yer etmemiş olan anavatan sevgisi nasıl birdenbire doğuvermiş; millet fikri ve milliyetçilik duygusu nasıl olmuştu da bütün Türkleri tepeden turnağa kadar sarmıştı?" Madame Gealis, Anadolu'ya gelip her şeyi yerinde inceledikten sonra, Millî Mücadele'nin milletçe yapılan bir ideal savaşı olduğunu görmüş; kazanılan zaferin yüksek bir ruh ve imanın ifadesi olarak Türk milliyetçiliğinin zaferi olduğuna inanmış; bu yüzden de eserine **Türk Milliyetçiliği (Le Nationalisme Turc, Paris Librairie Plon 1921)** adını vermiştir. Türkçe Tercümesi: Cenap Yazansoy, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği**, İstanbul Rado yay. 1981, Ayrıca bkz. s. 1-18 Şevket Rado'nun önsözü.

³⁷ Turhan Feyzioğlu, a.g.e. s. 35.

³⁸ Bkz. Zeynep Korkmaz, "Atatürk ve Türk Gençliği", **Türk Dili, Atatürk ve Gençlik sayısı**, sayı 407 (Kasım 1985), s. 252.

me ve gelişmelerinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkan bir ruh bağlılığıdır. Kişilerdeki birbirine ve devlete karşı olan bu bağlılık bir toplum şuuruna dönüşerek, o millete dinamizm veren "millî şuuru" oluşturmuştur. ³⁸ Bu nedenle, Türk toplumunun millet ve devlet olarak varlığını şerefle koruyabilmesi ve sonsuza kadar sürdürebilmesi, ancak kendi varlığının bilincine ermesi ile mümkündür. "**Benim hayatta tek öğünç kaynağım, servetim, Türklük'ten başka bir şey değildir**" ³⁹ diyen Atatürk, Osmanlı Devleti'nin önemli çöküş sebeplerinden birinin de kendi benliğini unutmüş olmasından kaynaklandığını, 1923 yılında şu satırlarla dile getirmiştir:

"Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok ilgisizlik göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle gidermeye çalışmalıyız... Osmanlı İmparatorluğu içindeki çok çeşitli topluluklar, hep millî inançlarına sarılarak, milliyetçilik idealinin gücü ile kendilerini kurtardılar. Kuvvetimizin zayıfladığı anda bizi hor ve hakir gördüler. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmış olduğumuzmuş. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, ilk önce biz kendi benliğimize ve milliyetimize bu saygıyı, hissî, fikrî ve fiilî olarak, bütün davranış ve hareketlerimizle gösterelim." ⁴⁰

Gerçekten de bir milletin kendi benliğini duyma bilinci, o milleti tarihinin derinliklerinden bugüne, bugünden de yarına kesintisiz olarak uzandıran bir manevî güçtür. Kişileri birbirine kenetleyen bir ortak ruhtur. Bu ruhun canlı tutulabilmesi, o milletin yeni gelişmelere açık olmakla birlikte, kendi kültür değerlerine hakıyla sahip çıkabilmesine; millî kültürün temel direklerinden olan dil ve tarih konularında hazırlıklı ve bilinçli olmasına bağlıdır. İşte bundan dolayıdır ki, Atatürk, millî kültür, dil ve tarih konularına, bunların birer bilim dalı olmaları dışında, özel bir önemle eğilmiştir. **Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür** ⁴¹: "**Millî kültür en yüksekte göz diktığımız idealdir**" ⁴² sözleri ile, kültürün bir millet varlığı içindeki vazgeçilmez yerine işaret etmiştir. Millî kültür, bir

³⁹ Mahmut Esat Bozkurt, *Yakınlarından Hatıralar*, Sel yay., İstanbul 1955, s. 95; Utkan Kocatürk, a.g.e. s. 168.

⁴⁰ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, C. I (2. baskı, Ankara 1959), s. 142-143; *Atatürkçülük, I. Kitap, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri*, s. 59; Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 181; Turhan Feyzioğlu, a.g.e., s. 10.

⁴¹ Mahmut Attilâ Aykut, *TDK. Yıllık 1944*, s. 63; Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 125.

⁴² *Atatürk'ün, Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yay., Ankara 1964*, s. 73.

milletin yüzyıllar boyunca oluşturduğu maddî ve manevî değerler bütünü olarak, millî ruhun ifadesidir. Kökleri tarihin derinliklerindedir. Dilin aktarıcılığı ile geçmişten bugüne, bugünden de yarına doğru yol alır. Kültürün millîlik vasfını koruyabilmesi ona gösterilen özene bağlıdır.

Atatürk'ün tarih çalışmalarına özellikle Türk tarihi üzerindeki çalışmalara çok yakın bir ilgi göstermiş olması da tarih Şuru ile bağlantısından ve Osmanlı İmparatorluğu'nda millî bir tarihçilik anlayışının yokluğundan ileri gelmektedir. Yabancı bilginlerin tarihimizi peşin hükümlerle ve objektif olmayan yargılarla değerlendirmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu noksanlık dolayısıyla, Türk insanı kendi tarihinin derinliklerine inerek oradaki zenginlikleri göremiyor ve millî benliğinin Şuuruna varamıyordu. Kapıldığı aşağlık duygusu da bundandı. Bu durum karşısında, Türklüğün bütün değerlerini bilimsel ölçülerle ve kaynaklarına inen araştırmalarla ortaya koymak, tanıtmak, topluma ve gençlere millî bir tarih bilinci vermek gerekiyordu. İşte Atatürk'ün tarihe olan yakın ilgisinin sebebi, tarih ile toplum ruhu ve Türklük Şuru arasındaki bu yakın ilişkidir.

Atatürk'ün Türk diline karşı duyduğu yakın ilgi de dil ile millet varlığı arasındaki çözülmez bağdan kaynaklanmaktadır. Atatürk'ün millî devlet anlayışı nasıl 19. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan "milliyetçilik" akımının kendi tarihî ve sosyal ihtiyaçlarımızla bütünleşmiş ve bilinçlenmiş bir ifadesi ise, Türk diline bakışı da devlet varlığının devamını ve gelişmesini sağlayan millî kültür değerlerine dönüşün bir ifadesi olmuştur. Bu bakımdan dil inkılâbı millî devlet politikasına paralel bir millî dil anlayışına dayanmaktadır.⁴³

Dil, bir milletin duygu ve düşünce tarzı, tarihî ve toplum hayatı ile birlikte yürüdüğünden, millet varlığının bir damgası ve o milletin ayrılmaz bir parçasıdır. Millî birlik ve beraberlik ancak, toplumun fertlerini birbirine perçinleyen dille sağlanabilmekte; millet bütünlüğünün geleceği de dile güvence altına alınabilmektedir. Bu gerçekler Atatürkte Şu sözlerle ifadesini bulmuştur: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği niha-

⁴³ Zeynep Korkmaz, "Dil İnkılâbının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri" Türk Dili, C. XLIX sayı 401 (Mayıs 1985)'ten ayırabasıım, s. 15. Bu konuda geniş bilgi için ayrıca bkz. Zeynep Korkmaz, **Türk Dilinin Tarihî Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi**, Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. yay., Ankara 1963, 84, s.: **Cumhuriyet Döneminde Türk Dili**, Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. yay, Ankara 1974. 129 s.

yetsiz felâketler içinde ahlâkının, an'anelerinin, hâtıralarının, menfaatlerinin kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”⁴⁴

Demek oluyor ki, dil aynı zamanda millet ile millî kültür arasındaki manevî bağı perçinleyen ve Türklük şuurunu ayakta tutan bir manevî varlıktır. Atatürk'ün “Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişafında başlıca müessirdir.”⁴⁵ sözleri dildeki bu özelliğin ifadesidir. Atatürk'ün doğrudan doğruya kendi şahsî geliri ile beslenen Tarih ve Dil Kurumlarını kurdurmuş; Türk dilini ve Türk tarihini kaynaklarına inerek inceleyecek Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi gibi, özel nitelikte bir bilim yuvasını açtırmış olması, dil ve tarihin, millet varlığı içindeki Türklük şuuruna uzanan bu bağlantısı dolayısıyla dır.

Görülüyor ki, Atatürk gerek Millî Mücadele yıllarında uyandırdığı “kuva-yı milli”ye ruhu ile gerek daha sonraki yılların icraatında ve millî devlet politikasında, Türklük şuuruna büyük bir değer vermiş, bu şuru her zaman uyanık ve canlı tutma felsefesine dayanan bir devlet politikasını hâkim kılmıştır.

⁴⁴ Afet İnan, *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Elyazıları*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1969, s. 18; “Milliyete Temel Olan Dil Birliği”, *Türk Dili*, s. 182 (Kasım 1966), s. 90; Müjgan Cumbur, *Atatürk ve Millî Kültür*, Kültür Bakanlığı yay. Ankara 1981, s. 35.

⁴⁵ Sadri Maksudî Arsal, *Türk Dili İçin*, Türk Ocakları İlim ve San'at Neşriyatı, 1930, İç kapak sayfası; Zeynep Korkmaz, not 43'te göst. eserler, s. 17; s. 1, 52; s. 42.